

Rokasgrāmata žurnālistiem

Īsi par mediju likumiem



AUTORI:

Ieva Azanda, Ilze Jaunalksne,
Mogens Blicher Bjerregård

REDAKTORE:

Sanīta Jemberga, Baltijas pētnieciskās
žurnālistikas centrs Re:Baltica



Rokasgrāmata žurnālistiem

Īsi par mediju likumiem

© Autori, Re:Baltica un SSE Riga Mediju studiju centrs, 2018

Rokasgrāmata ir brīvi izmantojama un izplatāma, ja tajā netiek veiktas saturiskas izmaiņas.

ISBN 978-9984-822-23-5 (drukātā versija)

ISBN 978-9984-822-24-2 (elektroniskā versija)

Ievads

Vārda un preses brīvība ir viens no demokrātiskas, atklātas sabiedrības stūrakmeņiem. Žurnālistika kā profesija ir šīs brīvības sargs, vācot informāciju, prasot atbildību un izplatot dažādus uzskatus par sabiedrībai svarīgiem jautājumiem.

Latvijā žurnālista darbības pamats — vārda brīvība — ir noteikts Satversmē. Speciālie likumi (likums par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem, elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums) rāda īpašas tiesības, kas profesijai piešķirtas: darboties autonomi, neatkarīgi no ārēja (izdevēja, reklāmdevēja, politiska, ekonomiska) spiediena, atrasties sabiedriski svarīgo notikumu vietās, pieprasīt un izplatīt informāciju, sargāt tās avotus.

Taču žurnālistam ir arī īpaši pienākumi: objektīvi censties noskaidrot patiesību, nodalīt komentārus no ziņām, pārliecināties par faktu patiesumu, aizsargāt un izplatīt dažādus viedokļus, atsaukt nepatiesu informāciju.

Žurnālists darbu veic masu saziņas līdzekļa uzdevumā vai ir profesionālo organizāciju biedrs. Latvijā ir divas žurnālistu organizācijas — Latvijas Žurnālistu asociācija un Latvijas Žurnālistu savienība. To biedriem ir saistoši ētikas kodeksi, kas kalpo kā ceļvedis šaubīgās situācijās, kuras, interneta laikmetā, saisinoties ziņu pārbaudes laikam, rodas arvien biežāk.

Darba uzdevumus žurnālistam dod redaktors, kura redakcionālo neatkarību aizsargā likums par presi. Redaktors pārstāv redakciju attiecībā ar izdevēju un citām ārējām personām un, ar vienu izņēmumu, ir atbildīgs par visu publicēto vai pārraidīto saturu.

Vārda brīvība nav absolūta: to ierobežo meli, diskriminācija un neiecietība, kura balstās uz cilvēka piederību konkrētai etniskai grupai, vecumam vai seksualitātei, valsts drošības apsvērumi, cilvēku privātuma tiesības un īpašā situācija, kādu rada noziegumi pret bērniem.

Daļa ierobežojumu žurnālistu darbībai ir noteikta Krimināllikumā, Civillikumā, bērnu tiesību aizsardzības, fizisko personu datu aizsardzības un citos likumos. Šī rokasgrāmata skaidro pamatus, kas žurnālistiem par tiem jāzina.

I Žurnālista juridiskie baušļi

1. Tiesības uz informāciju, vārda brīvību un kritiku ir brīvas sabiedrības pamats. Uz tām balstās žurnālista tiesības atrasties sabiedriski nozīmīgu notikumu vietās, **saņemt informāciju**, to apstrādāt un izplatīt.

3. Žurnālists **aizsargā** tiesības paust **taisnīgu komentāru un kritiku**.

4. Žurnālistam **jāsargā** informācijas **avoti**. To atklāšanu var prasīt tikai tiesa.

7. Žurnālists **nepieļauj interešu konfliktu savā darbībā**.

8. Žurnālists labo informāciju, kas atzīta par nepatiesu.

2. Žurnālists atbild par informācijas patiesumu (faktiem) un objektivitāti, **kā arī vienmēr piedāvā iesaistītajai personai/ pusei atbildes tiesības**.

5. Žurnālists atsakās no uzdevuma, kurš saistīts ar likuma pārkāpšanu vai ir pretrunā ar viņa uzskatiem.

6. Žurnālists var atsaukt savu autorību, ja saturs redīgēšanas **procesā ir sagrozīts**.

9. Žurnālists izsver sabiedrības tiesības zināt iepretim indivīda tiesībām uz privātumu. Īpaši uzmanīgi žurnālists rīkojas, ja situācijās iesaistīti nepilngadīgie.

10. Žurnālists ievēro autortiesības.

Saturs

1. Krimināltiesības	6
2. Civiltiesības	7
3. Informācijas pieejamība un atklātība	8
4. Administratīvās tiesības	10
5. Bērnu tiesības	10
6. Personu datu aizsardzība	11
7. Autortiesības	13
8. Informācijas avota noslēpums	14
9. Valsts noslēpuma aizsardzība	15
10. Komerctiesības	15
11. Filmēšana, audioieraksti, droni	16
12. Ziņu atsaukšana un tiesiskās sekas	18
13. Starptautiskais konteksts: karš, bēgļi, terorisms	19
PIELIKUMI	
1. pielikums. Latvijas žurnālistu asociācijas ētikas kodekss ētikas	21
2. pielikums. Starptautiskās žurnālistu federācijas principu kodekss	22

1. Krimināltiesības

Pienākums ievērot Krimināllikumā noteiktos aizliegumus

- ▶ Ja žurnālists pārkāpj Krimināllikumu, iestājas kriminālatbildība.
- ▶ Žurnālistiem aizliegts publicēt valsts noslēpumu un informāciju, kas aicina uz vardarbību, pastāvošās iekārtas gāšanu; propagandē karu, cietsirdību, rasu, nacionālo vai reliģisko pārkāpumu un neiecietību. Nedrīkst izplatīt tādu informāciju, kas kūda uz citu noziegumu izdarīšanu.¹

Piemērs: *Žurnālists TV sižetā rādīja, kā no kādreizējā armijas poligonā atrasta lādiņa ātri var izgatavot spridzekli, atklājot sikas ietaises detaļas. Žurnālistu apsūdzēja par sprāgstvielu izgatavošanu un glabāšanu.*

Tiesības piedalīties krimināllietu iztiesāšanā

- ▶ Tiesu spriedumus pasludina publiski, ieskaitot no slēgtām sēdēm (saīsinātos).²
- ▶ Žurnālisti var piedalīties visās atklātās krimināllietu tiesas sēdēs, izņemot likumā minētos gadījumus un procesos, kurus par slēgtiem pasludina tiesvedības sākumā.

Piemērs: *Žurnālisti nevar piedalīties sēdēs, kurās tiesā par seksuāla rakstura noziegumiem. Arī adopcijas un valsts noslēpumu saturošas lietas skata aiz slēgtām durvīm. Arī par personu apcietināšanu (drošības līdzeklis) tiesneši neizlemj atklāti.*³

Pienākums ievērot nevainīguma prezumpciju

- ▶ Žurnālists apsūdzētas vai tiesātas personas atturas saukt par “noziedzniekiem”. Par vainīgu noziegumā personu dod tiesības saukt vienīgi spēkā stāties spriedums.⁴ Jāņem arī vērā, ka sodāmības ar laiku dzēšas, jo katram pastrādātajam noziegumam ir noilgums.

Kriminālatbildība par neslavas celšanu

- ▶ Žurnālistu var saukt pie kriminālatbildības par neslavas celšanu. Tā ir apzināti nepatiesu, otru personu apkaunojošu izdomājumu tīša izplatīšana.⁵

1 “Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” 7.panta 1.daļa.

2 “Par tiesu varu” 28.² pants un 19.pants.

3 Kriminālprocesa likums, 274.pants.

4 “Par tiesu varu” 23.panta 1.daļa.

5 Krimināllikums, 157.pants.

- ▶ Žurnālists var publicēt un pārraidīt apvainojošu, šokējošu, traucējošu, kritisku informāciju, ja forma nav personu aizskaroša un ziņa pamatota ar patiesiem faktiem.⁶
- ▶ Žurnālists ir pasargāts no kriminālatbildības, ja:
 - 1) paļāvās uz valsts amatpersonu, varas pārstāvju, vai sabiedrisko un politisko organizāciju oficiāliem paziņojumiem;
 - 2) publiskošanas brīdī žurnālistam bija pilnīga pārliecība, ka informācija ir patiesa, un viņš darbojās labā ticībā.
- ▶ Kriminālatbildība par neslavas celšanu ir ziņu autoram. Šajā gadījumā galvenais redaktors nav atbildīgais par publicēto.⁷

Piemērs: *Laikraksts publicēja rakstus, kuru saturs bija J.Š. godu un cieņu aizskarošs, jo ziņas neatbilda faktiem un izteiksmes formas bija izvēlētas tā, lai lasītāju priekšā J.Š. pazemotu. Tiesa atzina, ka raksti ir neslavu ceļoši, bet raksta autoru no kriminālsoda paglāba nepareizi uzrādīta apsūdzība.*⁸

2. Civiltiesības

Pienākums aizsargāt personas privātumu, godu un cieņu

- ▶ Pret žurnālistu, kurš izplatījis nepatiesu, godu un cieņu aizskarošu, kā arī morālu kaitējumu nodarījušu informāciju, var vērsties tiesā. Tā var piespriest žurnālistam, medijam, redaktoram maksāt kompensāciju.⁹
- ▶ Žurnālistu no atbildības var atbrīvot, ja:
 - 1) kā avotu norādījis valsts institūciju vai amatpersonu;
 - 2) publikācijā nošķirtas ziņas no komentāra, jo viedoklis nepakļaujas patiesuma pārbaudei;
 - 3) informācija bijusi sabiedriski nozīmīga;
 - 4) pirms publicēšanas rūpīgi pārbaudījis faktus, pat, ja vēlāk atklājas kļūdas.

Piemērs: *Bijušais ekonomikas ministrs Laimonis Strujevičs tiesājās ar avīzi "Diena" un komentētāju Aivaru Ozoliņu par morālo kaitējumu, ko politiķim nodarīja laikraksta kritiskās publikācijas. Tajās žurnālists vērtēja Strujeviča rīcību, kas paredzēja izmaiņas valsts uzņēmuma privatizācijas kārtībā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka Ozoliņa publikācijas bija saturiski aizskarošas un apsūdzošas, tomēr tās nepārkāpa žurnālistiem atvēlētās vārda brīvības robežas un politiķa darbības izvērtējums atbilda kopējām sabiedrības interesēm.*¹⁰

6 Skatīt arī Latvijas Žurnālistu savienības Ētikas kodeksa II sadaļas 1.punktu.

7 "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 7. panta piektā daļa un 24. panta pirmās daļas 2. punkts un 29. pants, arī 16. pants un 25. panta pirmās daļas 1. punkts.

8 2007. gada 25. septembra LR Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta lēmums lietā SKK-270/2007.

9 Civillikums, 2352. ¹ pants un 1635.pants.

10 ECT 2007.gada 12.jūlija spriedums lietā A/S Diena and Ozoliņš vs. Latvia.

Piemērs: *Bijušais Saeimas deputāts Māris Gulbis vērsās tiesā pret SIA "Mediju nams" par morālā kaitējuma atlīdzības piedziņu. "Vakara Ziņas" bija publicējušas nevērošus rakstus par Gulbja ģimeni un privāto dzīvi. Lai arī tiesa norādīja, ka politiķus pieļaujams vērtēt stingrāk kā ierindas cilvēkus, aizskarosi un ciniski iztirzājot politika vecāku laulības iziršanu, tēva un patēva savstarpējās privātās attiecības, raksta autors un medijs nepamatoti iejaukušies politika privātajā dzīvē.¹¹*

3. Informācijas pieejamība un atklātība

Informācijas pieprasījums

- ▶ Žurnālistam ir tiesības iegūt informāciju jebkādā ar likumu neaizliegtā veidā un no jebkura ar likumu neaizliegta informācijas avota.¹² Izvēloties informācijas iegūšanas veidu, jāievēro ētikas un morāles robežas. Žurnālista darbībai jābūt vērstai uz sabiedrībai nozīmīgu diskusiju raisīšanu, tāpēc veidam jābūt samērīgam ar iegūtās informācijas pienesumu sabiedrībai.
- ▶ Žurnālistiem ir tiesības saņemt informāciju no valsts un sabiedriskajām organizācijām.¹³

Piemērs: *Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības Informācijas atklātības likuma izpratnē nav iestādes, bet ir komersanti. Tāpēc tās var atteikt informācijas sniegšanu žurnālistiem.¹⁴ Taču ziņas, piemēram, par kapitālsabiedrību "Rīgas satiksme" žurnālisti var prasīt Rīgas pašvaldībai, kas ir tās akcionārs, vai vērsties Administratīvajā tiesā, lūdzot, lai tā liek sniegt informāciju medijiem.*

Tiesības saņemt informāciju par publisko līdzekļu izlietojumu

- ▶ Žurnālisti var pieprasīt informāciju par valsts un pašvaldības līdzekļu izlietojumu. Nevar slēpt ziņas par sabiedriskajā sektorā strādājošo atalgojumu.

Piemērs: *Valsts kanceleja laikrakstam "Diena" atteicās izpaust darbinieku vārdus, kuri saņēmuši prēmijas. Augstākā tiesa nosprieda, ka ziņas bija jāsniedz, jo informācija par ierēdņu un valsts pārvaldes darbinieku, amatpersonu ienākumiem, tostarp prēmijām, nav informācija par fiziskās personas privāto dzīvi, kuru aizsargātu likums. Ikvienai valsts vai pašvaldības amatpersonai, vai darbiniekam, jāapzinās, ka informācija par gūtajiem ienākumiem, pildot amatu, ir brīvi pieejama sabiedrībai. Nav pietiekami ar amatpersonas deklarāciju, kas publiskota reizi gadā.¹⁵*

11 2012.gada 1.februāra LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr.SK-8/201.

12 "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 24. pants.

13 "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 5. pants.

14 2016.gada 24.marta LR Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr.A420227714 SKA-49/2016.

15 2010.gada 1.jūlija LR Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr.A42404707 SKA-347/2010.

Tiesības pieprasīt un saņemt galīgo nolēmumu kopijas krimināllietās

- ▶ Atteikumus ierosināt krimināllietu un lēmumus par lietas izbeigšanu policija, KNAB, prokuratūra u.c. izmeklēšanas iestādes anonimizētus izsniedz žurnālistiem pēc pieprasījuma.¹⁶

Tiesības saņemt informāciju par resoriskām pārbaudēm

- ▶ Resoriskās pārbaudes materiāli ir ierobežotas pieejamības informācija. Tos vērtē kā iespējamu pamatu kriminālprocesam. Žurnālists pieprasījumu pamato ar Informācijas atklātības likumu, norādot nepieciešamību un mērķi.¹⁷

Tiesības saņemt tiesas sēdēs skatītus materiālus

- ▶ Atklātā tiesas sēdē izskatītas lietas nolēmums ir vispārpieejama informācija ar pasludināšanas brīdi. To anonimizētu publicē <https://manas.tiesas.lv/> mājas lapā.
- ▶ Atklātā sēdē izskatītas lietas materiāli ir ierobežotas pieejamības informācija. Lidz ar to tiesvedības laikā nevar lasīt lietas sējumus vai kopēt materiālus, taču var publicēt tiesas sēdē dzirdēto.
- ▶ Slēgtā sēdē pieņemtam nolēmumam pieejama tikai ievada un rezolutīvā daļa.
- ▶ Aizklāti skatīti lietas materiāli kļūst par ierobežotas pieejamības informāciju, ko sargā 20 gadu pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās; bērna izcelšanās, adopcijas, laulību šķiršanas un ricībnespējas lietās – 75 gadus pēc tam, kad spriedums stājies spēkā.¹⁸

Pieprasītās informācijas atteikuma pieļaujamība

- ▶ Valsts un sabiedrisko organizāciju amatpersonas var atteikt izsniegt informāciju gadījumā, ja likums aizliedz tās publicēšanu.

Piemērs: *Var neizsniegt informāciju, kas satur valsts noslēpumu vai veicinātu vardarbību, diskrimināciju, naidu sabiedrībā. Pirmstiesas izmeklēšanas materiālus izsniedz ar prokurora atļauju. Žurnālists var saņemt atteikumu arī gadījumā, ja informācija saistīta ar bērnu tiesību aizsardzību, vai informācijas izmantošanai nepieciešama personas atļauja.*

Piemērs: *Kā viens no pamatojumiem informācijas neizsniegšanai bieži ir arguments, ka pieprasītā informācija ir domāta iestādes iekšējai lietošanai un tās izpaušana varētu nodarīt kaitējumu iestādes darbībai. Likums neparedz jebkāda veida iestādes iekšējai lietošanai paredzētu informāciju uzskatīt par ierobežotas pieejamības informāciju.¹⁹ Šādā gadījumā žurnālistam ir iestādei informāciju jāpieprasa izsniegt atkārtoti vai arī jāvērsas Administratīvajā rajona tiesā.*

¹⁶ Kriminālprocesa likums, 375. panta 2. daļa.

¹⁷ Informācijas atklātības likums, 2.panta 1.daļa.

¹⁸ "Par tiesu varu" 28.⁴ pants.

¹⁹ 2011.gada 4.novembra LR Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. A42862609 SKA – 464/2011.

4. Administratīvās tiesības

Žurnālistu pienākumu izpildes traucēšana

- ▶ Par žurnālista darba traucēšanu paredzēta administratīvā atbildība. Ja žurnālistam traucē vākt informāciju, neļauj filmēt publiskā vietā, jāizsauc policija, lai sastādītu administratīvā pārkāpuma protokolu un pārkāpēju sodītu. Par žurnālista darba traucēšanu pārkāpējam var uzlikt naudas sodu līdz 140 eiro.²⁰

Piemērs: *TV raidījuma “Degpunktā” operators filmēja, kā glābēji no ūdens izvelk privātpersonai piederošu automašīnu. Viņam uzbruka auto īpašnieks. Operators izsauca policiju un pret pārkāpēju ierosināja administratīvā pārkāpuma lietu. Tiesa atzina uzbrucēju par vainīgu žurnālista darba traucēšanā.*²¹

5. Bērnu tiesības

Intervēšanas un filmēšanas ierobežojumi

- ▶ Līdz pilngadībai bērns ir vecāku aizgādībā, tādēļ jāprasa viņu piekrišana, ja nepilngadīgo filmē, fotografē vai intervē situācijās, kas attiecas uz viņu kā upuri, viņa privāto dzīvi vai klāt neesošu citu bērnu.²²
- ▶ Pārējos gadījumos ir jāizvērtē nepilngadīgā intereses paust savu viedokli par konkrēto aktuālo jautājumu ar iespējamās publicitātes radītajām sekām nepilngadīgajam.

Piemērs: *Aizliegts izplatīt informāciju par bērnu, kurš kļuvis par nozieguma upuri, liecinieku vai izdarījis likumpārkāpumu, kā arī tādu informāciju, kura varētu bērnam kaitēt tūlīt vai nākotnē. Nav publicējama informācija, kas šādos gadījumos ļautu identificēt bērnu – intervijas ar bērna kaimiņiem, bērna skolotāju, bērna dzīvesvieta u.c.*

Izņēmumi

- ▶ Izņēmums ir gadījumi, ja pats bērns izsaka vēlmi pārdzīvoto izpaust atklātībai un ir saņemta bērna vecāku (vai citu bērna likumisko pārstāvju) piekrišana. Ja uzsākts kriminālprocess, nepieciešama policijas vai prokuratūras atļauja.
- ▶ Publiskos pasākumos, kur likumīgo pārstāvju nav klāt un nevar lūgt nepilngadīgā vecāku vai viņa likumīgā pārstāvja piekrišanu, jāievēro princips “bērna vislabākās intereses”. Skolās, bērnudārzos žurnālists savu ierašanos saskaņo.

²⁰ Administratīvo pārkāpumu kodeksa: 201.⁹ pants.

²¹ 2016.gada. 22.septembra Rīgas rajona tiesas spriedums lietā Nr.133084216.

²² Civillikuma 177.pants: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418>.

Citas situācijas

- ▶ Sociālo tīklu laikmetā bērni ir ne tikai avoti, bet arī mediju lietotāji un redaktori paši saviem materiāliem. Pēdējās divas situācijas likumi neregulē, bet laba prakse būtu:
 - 1) Mediji, radot saturu, ņem vērā, ka starp patērētājiem var būt bērni. Internetā nošķirums starp materiāliem pieaugušajiem un bērniem neeksistē, tāpēc nepilngadīgie informāciju patērē bez vecāku, skolotāju vai mediju profesionāļu palīdzības vai ierobežojuma.
 - 2) Tā kā mediji kļūst par dabisku viņu dzīves daļu, bērni vieglāk piekrīt intervijām. Un tas prasa no žurnālistiem ievērot ētikas standartus un likumus.
 - 3) Pirmās bērnu radītās vietnes bieži ir sociālo tīklu profili, kuros nereti ievietotas saites uz svešu materiālu. Bērniem nav priekšstats par autortiesībām, līdz ar to skolām un mediju kopienai jāiesaistās izglītošanā par tām.

6. Personu datu aizsardzība

Personas datu jēdziens

- ▶ Identificēt personu var pēc vārda un uzvārda, personas koda, personai raksturīgām fiziskām vai ģenētiskām pazīmēm — pirkstu nospiedumiem utml.

Piemērs: *Elektroniskā pasta adrese, kas satur vārdu un uzvārdu (vards.uzvards@domenavards.lv) ir uzskatāma par personas datiem. Tā norāda uz konkrētu vārdu un uzvārdu, un personas piederību kādai konkrētai iestādei vai uzņēmumam. Savukārt adrese vards.u@domenavards.lv, nav uzskatāma par personas datiem, jo neļauj identificēt konkrētu personu.*

Datu apstrāde žurnālistikas mērķiem

- ▶ Žurnālisti var personas datus apstrādāt, neprasot atļauju pašai personai.²³ Taču datus apkopo, pārveido un pārraida, ievērojot noteikto mērķi un apjomu.

Piemērs: *Žurnālists nevar izpaust kāda cilvēka personas kodu, taču materiālā drikst norādīt konkrētās personas vecumu. Bez personas atļaujas nedrīkst izpaust viņa slimības diagnozi, taču žurnālists drikst norādīt, ka personai nepieciešama ārstēšanās.*

Personas identificēšanas novēršana

- ▶ Personas identifikācija jānovērš tajos gadījumos, kad to pieprasa likums. Kriminālprocesa likums nosaka, ka personas nedrīkst filmēt procesuālo darbību veikšanas laikā (piemēram, apcietināšanas vai aizturēšanas laikā). Tomēr likums tieši neaizliedz filmēt personas, piemēram, ceļā uz tiesas zāli. Līdz ar to ieteicams nodrošināt seju aizsegšanu un neminēt personas vārdu, ja vien aizturēto vārdus jau nav izpaudis viņu advokāts, policists, prokurors vai tiesnesis.

²³ "Fizisko personu datu aizsardzības likums" 5. pants, 10. panta pirmās daļas 2. punkts.

Sabiedrības tiesības zināt vs. personas tiesības uz privāto dzīvi

- ▶ Žurnālistiem jābūt pamatotai pārliecībai, ka informācija ir sabiedrībai nozīmīga un attaisno iejaukšanos privātajā dzīvē, ko sargā Satversme.

Piemērs: *Policijas novērošanas kameras netišām nofilmēja depresijas mākslinieka vīrieša mēģinājumu nonāvēties. Pēc laika šos video, kur vīrietis redzams ar nazi rokā pašnāvības mēģinājuma brīdī, publicēja laikraksts un vēlāk pārraidīja TV. Tā kā vīrietis nebija publiskā pasākumā vai publiska persona, viņam netika lūgta atļauja publicēt attēlus, nebija arī nomaskēta seja, lai vīrieti nevarētu identificēt, tiesa atzina privātās dzīves pārkāpumu.²⁴*

- ▶ Aizliegts publicēt personu korespondenci, telefonsarunu atšifrējumu bez adresāta un autora (vai viņu mantinieku) piekrišanas.

Piemērs: *Ja žurnālista rokās ir nonācis nozīmīgas telefona sarunas atšifrējums, bez abu adresātu piekrišanas to nav ieteicams uzreiz pārraidīt tiešajā ēterā. Izvērtējot konkrētā gadījuma sabiedrisko nozīmīgumu, vēlams publicēt šādas sarunas atstāstījumu, lai maksimāli mēģinātu izvairīties no tiesas Krimināllikuma pārkāpšanas un kriminālatbildības par šo pārkāpumu.*

Publisku personu privātuma ierobežojumi

- ▶ Publiskām personām, kas darbojas publiskā vidē, piemēram, politiķiem, ir mazāk tiesību uz sava attēla izmantošanas ierobežošanu nekā privātpersonām. Ar šo statusu persona zaudē tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību tādos jautājumos kā izglītība, komandējumi, apbalvojumi, darba vakariņas u.c.
- ▶ Turklāt, ja persona saņem atbalgojumu no valsts vai pašvaldību budžeta, tad informācijai par minētās personas ienākumiem piemērojami krietni zemāki privātās dzīves aizsardzības standarti nekā citai valsts un pašvaldību rīcībā esošai, personiski jūtīgai informācijai.²⁵

Piemērs: *Tiesa atzina, ka informācija par valsts amatpersonām piešķirtiem apbalvojumiem – personiskajiem šaujamiem – nav vērtējama kā dati par personu privāto dzīvi. Iekšlietu ministrijai žurnālistam bija jāsniedz informācija, kurām amatpersonām apbalvojums piešķirts, kur ierocis iegādāts un kādi valsts līdzekļi tiem tērēti.²⁶*

Piemērs: *Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka, liedzot žurnālistam publicēt politika fotogrāfiju, pārkāptas tiesības uz vārda un izteiksmes brīvību. Pirmkārt, persona ir politiķis, otrkārt, fotogrāfijas pašas par sevi neatklāj privātās dzīves detālas.²⁷*

24 Peck v. The United Kingdom.

25 2012.gada 10.septembra Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr.A420675111.

26 2012.gada 12.aprīļa Administratīvās rajonas tiesas spriedums Nr.A420707610.

27 Krone Verlag GBMH & CO. KG v. Austria.

7. Autortiesības

Autordarbi un autortiesību ievērošana

- Publicējot un izmantojot materiālus, jāievēro autortiesības.²⁸ Par autortiesību pārkāpumiem uzskatāmi autortiesību, arī blakustiesību (piemēram, populāras dziesmas izpildījuma fonogramma) publiskošana bez autortiesību īpašnieka piekrišanas. Nav atļauta aizsardzībai izmantoto tehnisko ierobežojumu iznīcināšana vai apiešana.²⁹

Piemērs: *Laikraksts bez autora piekrišanas reproducējis un publicējis fotogrāfijas, kas iepriekš nebija publicētas un nodotas turpmākai pārpublicēšanai ar vai bez atbildības, tā pārkāpjot autora tiesības.*³⁰

- Ziņu portāls pārpublicējis cita ziņu portāla rakstu gandrīz pilnībā, neatsaucoties uz sākotnējo avotu.
- Darbu bez autora piekrišanas un atbildības var izmantot:
 - izglītības un pētniecības mērķiem;
 - reprodukcijai, lai to varētu izmantot redzes un dzirdes invalīdi;
 - informatīvos nolūkos.

Piemērs: *Autora darbu izmanto, lai informētu, piemēram, par vizītēm, kultūras pasākumiem, sporta notikumiem. Minētais aptver īsu fragmentu (audio, video, teksta) izmantošanu.*

- darbu izmanto muzeju, bibliotēku vai arhīvu vajadzībām;

Piemērs: *Piemēram, Rīgas centrā izstādītas lielformāta laikmetīgās mākslas instalācijas drikst filmēt un iekļaut ziņu sižetos bez autoru atļaujas un atbildības.*

- darbu īslaicīgi izmanto raidorganizācija;

Piemērs: *TV reportāžā no koncerta žurnālists iekļauj mūzikas fragmentu. Parasti pieņemts izmantot fragmentus līdz 60 sekundēm, bet vienotas prakses nav.*

- darbu parodē, kariķē;
- darbu reproducē tiesvedības mērķiem;
- darbu izmanto publiskā izpildījumā valstisku, reliģisku ceremoniju laikā, arī izglītības iestādē mācību procesā;
- darbam ir beidzies autortiesību termiņš.

28 "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 17. pants.

29 "Autortiesību likums" 68. pants, 19. pants, 20. pants, 21. pants, 27. pants, 36. pants, 37. pants, 39. pants.

30 2016.gada LR Augstākās tiesas Civillietu departamenta spriedums SKC - [B]/2016.

Piemērs: 2014. gadā beidzās autortiesību termiņš literātes Aspazijas darbiem, tāpēc tie tagad ir brīvi pieejami digitalizētā veidā.

Autortiesību ievērošana interneta vietnēs

- Arī publicējot saturu caur hipersaitēm vai iegultnēm (embeds), ir jāievēro autortiesības.
- Ir pieļaujams izvietot hipersaites uz citā vietnē publicētu materiālu, ievērojot tehniskus noteikumus (saite norāda uz sākotnējā darba atrašanās vietu). Ja hipersaite padara pieejamu citas mājaslapas reģistrētiem abonentiem domātu saturu, tas ir pārkāpums, jo to saturs bijis aizsargāts.

Piemērs: Interneta mājaslapā izvietotas hipersaites uz dažādu laikrakstu mājaslapās pieejamiem materiāliem. ES Tiesa atzina, ka nav autortiesību pārkāpuma, jo pats autors tos ir padarījis par plašai sabiedrībai brīvi pieejamiem darbiem.³¹

- Atbildība iestājas gadījumā, ja hipersaites publicētājs atbilst diviem kritērijiem:
 - 1) zināja, ka hipersaite norāda uz nelegālu darbu,
 - 2) ievietoja hipersaiti ar nolūku gūt peļņu.

Piemērs: Pirms oficiālās fotogrāfiju publicēšanas tās tiek nopludinātas interneta vidē un nosūtītas žurnālistiem. Žurnāls savā interneta vietnē ievieto hipersaiti uz nopludinātajām fotogrāfijām. Izpildās abi kritēriji, lai iestātos atbildība par autortiesību pārkāpumu, jo, pirmkārt, žurnālisti zināja, ka sākotnēji fotogrāfijas ir iegūtas nelegāli, pirms autors tās izziņojis sabiedrībai. Otrkārt, žurnāls ievietoja hipersaiti uz fotogrāfijām apzināti, nolūkā gūt peļņu.

8. Informācijas avota noslēpums

Tiesības neizpaust informācijas avotu

- Informācijas avotu aizsardzība ir žurnālistu pienākums. Žurnālistiem ir tiesības neatklāt savus avotus neatkarīgi no tā, vai viņu informatori attiecīgo informāciju ieguvuši likumīgi vai nelikumīgi.³²

Piemērs: Policija nedrīkst likt uzrādīt dokumentus, kuros ir norādes uz informatora identitāti, no klausīties žurnālista sarunas, pārmeklēt viņa māju, kratīšanā izņemt datu nesējus.³³

- Pieprasīt atklāt informācijas avotus žurnālistam var vienīgi izmeklēšanas tiesnesis. Viņam savā lēmumā jāpaskaidro, kāpēc avotu identificēšana ir svarīgāka par žurnālista vārda brīvību. Ja izmeklēšanas tiesneša lēmums nav samērīgs, to var pārsūdzēt augstākas instances tiesā. Tā 10 dienās rakstveidā izskatīs sūdzību, un tās spriedums būs galīgs.

31 ES Tiesas 2014.gada 13.februāra spriedums C-466/12 Svensson.

32 "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 22.pants.

33 ECT 2013.gada 16.jūlija spriedums lietā Nagla v. Latvia.

Piemērs: *Vēlēšanās noskaidrot, kurš izpaudis uzņēmuma konfidenciālo darbības plānu vai nopludinājis informāciju slepenā krimināllietā, nav uzskatāmas par sevišķi svarīgām sabiedrības interesēm, kuras varētu attaisnot žurnālista informācijas avota atklāšanu. Cita lieta ir noziegums, piemēram, bērnu ļaunprātīga izmantošana. Avota identifikācija var palīdzēt identificēt noziedznieku. Turklāt tiesnesis ir pārliecinājies, ka nav cita veida noziedznieka atklāšanai.*³⁴

9. Valsts noslēpuma aizsardzība

- ▶ Žurnālistiem Latvijā nepastāv kriminālprocesuāla imunitāte, tāpēc ir saistoša valsts noslēpuma un valsts drošības interešu aizsardzība. Vienlaikus pienākums nepublicēt slepenu, sevišķi slepenu un konfidenciālu informāciju ir jāsamēro ar žurnālista pienākumu informēt sabiedrību par valsts varas un dienesta stāvokļa prettiesisku izmantošanu.

Piemērs: *Operatīvā ceļā noklausītas sarunas ir valsts noslēpums. Taču Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja ierakstītās, arī valsts noslēpumu saturošās “Ridzenes sarunas” tā dēvētajā “oligarhu lietā” medijs publicēja, jo tajās bija runa par amatpersonu iespējamu nelikumīgu rīcību.*

Piemērs: *Pamatojoties ar valsts noslēpuma aizsardzību, valsts iestādes bieži atsaka žurnālistiem informāciju. Tomēr likuma “Par valsts noslēpumu” 5.pantā ir uzskaitīti izņēmumi ziņām, kas nevar būt valsts noslēpums: informācija par Valsts prezidenta veselību, ekonomisko stāvokli valstī, dabas katastrofām, korupcijas gadījumiem, amatpersonu noziegumiem, to atalgojumu.*³⁵

10. Komerctiesības

- ▶ Katram ir tiesības iepazīties ar Uzņēmumu reģistrā iesniegtajiem dokumentiem par uzņēmumu dibināšanu un darbību.³⁶ Medijiem ir pienākums ievērot komercnoslēpumu, jo ekonomiskās un finansiālās informācijas izpaušana var negatīvi ietekmēt konkrētā uzņēmēja konkurētspēju un radīt zaudējumus.
- ▶ Praksē komercnoslēpumu bieži izmanto kā ieganstu informācijas nesniegšanai.
- ▶ Līgumi, kas slēgti saskaņā ar Publisko iepirkumu likumu, vai cita veida līgumi par rīcību ar valsts vai pašvaldību līdzekļiem un mantu, nav komercnoslēpums.³⁷
- ▶ Vispārzināmas vai publiskotas ziņas nav komercnoslēpums.³⁸

34 Kriminālprocesa likuma 154.pants.

35 “Par valsts noslēpumu” 5.pants.

36 Komerclikuma 7.panta 1.daļa.

37 Informācijas atklātības likuma 5.panta 3.daļa.

38 Informācijas atklātības likuma 5.panta 6.daļa un 7.panta 5.daļa.

Piemērs: *Biedrība „Tautas balss“ pieprasīja Satiksmes ministrijai informāciju par tās kapitālsabiedrības „airBaltic“ zīmola un saistīto preču zīmju pārdošanu. Augstākā tiesa atzina, ka komercnoslēpumu saturošu informāciju var saņemt, ja tās izsniegšanu paredz likums vai ja pieprasītā informācija skar būtisku sabiedrisko interesi un informācijas atklāšana ir samērojama ar iespējamo kaitējumu kapitālsabiedrības interesēm.³⁹*

11. Filmēšana, audioieraksti, droni

Likumi neprecizē, kādas tieši žurnālistikas metodes, eksperimentus un tehniskās iekārtas ir pieļaujams izmantot. Taču jebkurai darbībai ir jābūt samērīgai ar personas privātās dzīves neaizskaramību, datu aizsardzību un sabiedrisko interesi.

Privātīpašums

- ▶ Privātā nekustamajā īpašumā (telpās vai teritorijās) fotografēšanas un filmēšanas kārtību nosaka īpašnieks vai tiesiskais lietotājs, piemēram, īrnieks.⁴⁰
- ▶ Privātīpašuma aizsardzības neievērošana attaisnojama vienīgi tad, ja žurnālisti tikai tādā veidā var pierādīt, ka tur notiek kas pretlikumīgs.

Piemērs: *Žurnālists iekļūst iežogotā teritorijā, lai pierādītu, ka tajā piesārņo dabu un apdraud apkārtnē dzīvojošos.*

Publiskas vietas

Žurnālistiem nepiemēro Fizisko personu datu aizsardzības likumā noteiktos ierobežojumus – nepieciešamību saņemt atļauju no personas pirms tās fotografēšanas vai filmēšanas publiskās vietās. Taču jāņem vērā, ka ir sensitīvas publiskās vietas (piemēram, publiskās pirtis, reliģiskās celtnes un to teritorija, slimnīcas, skolas, bērnudārzi), kur žurnālistam ir jāvērtē, kāds ir fotografēšanas mērķis un vai netiek aizskartas personas tiesības uz privātumu.

Piemērs: *Augstākā tiesa noraidīja juristes Kristīnes Dupates prasību pret žurnālu “Privātā Dzīve” par iejaukšanos privātajā dzīvē, publicējot slepus uzņemtas fotogrāfijas ar viņas iznākšanu no Dzemdību nama. Tiesa atzina, ka personas fotografēšana publiskā vietā bez piekrišanas pati par sevi nav uzskatāma par privātās dzīves aizskārums. Tāpat tiesa ņēma vērā, ka tas ir vienreizējs gadījums, nevis ilgstoša novērošana un izsekošana. Spriedums bija labvēlīgs medijam ne tikai tāpēc, ka fotogrāfijas uzņemtas publiskā vietā, bet daļēji arī tādēļ, ka bērna tēvs Jānis Naglis fotogrāfiju uzņemšanas laikā bija publiska persona un neiebilda pret fotogrāfiju publicēšanu.*

39 2015.gada 25.februāra LR Administratīvās rajona tiesas spriedums lietā Nr.A420418311.

40 Krimināllikuma 143.pants.

Piemērs: Augstākā tiesa daļēji apmierināja Satversmes tiesas tiesneša palīdzes un Saeimas deputāta Alekseja Loskutova meitas krustmātes Allas Spales prasību par morālā kaitējuma atlīdzības piedziņu par žurnālā „Kas Jauns” publicētajām fotogrāfijām no deputāta meitas kristībām. Tiesa vērtēja, ka strīdīgā fotogrāfija uzņemta plašākai sabiedrībai nepieejamā pasākumā, prasītāja nav publiska persona un viņas attēls nav saistīts ar kādu politisku vai citādi sabiedriski nozīmīgu diskusiju. Tāpēc iejaukšanās prasītājas privātajā dzīvē šajā gadījumā nav attaisnojama.

Tiesības izmantot slēpto kameru un audioierakstu

- ▶ Izmantot slēpto kameru/audioierakstu var, ja:
 1. Jautājums ir sabiedriski nozīmīgs;
 2. Tas ir pēdējais risinājums un citādi iegūt informāciju nav iespējams;
 3. Žurnālists ievēro ētiku, piemēram, pārraidē ar tehniskajiem līdzekļiem maskējot intervējamā seju vai mainot balsi.

Piemērs. Tiesa lēma par labu LTV raidījuma “Aizliegtais paņēmiens” žurnālistiem, kuri slēpti ierakstīja pastorālu sarunu ar mācītāju un raidījuma laikā atskaņoja sarunas fragmentu. Tiesa atzina, ka provokatīvās metodes izmantošana bija attaisnojama, jo tika izmantota atklātas un nozīmīgas diskusijas intereses.⁴¹ ECT vairākkārt uzsvērusi, ka “vārda brīvība” attiecināma ne tikai uz tādu informāciju, kas tiek uzverta labvēlīgi vai neitrāli, bet arī uz tādu, kas apvaino, šokē vai uztrauc kādu sabiedrības daļu. ECT arī norādījusi, ka preses brīvība ietver zināmu novirzi līdz pārspilējumiem vai pat provokācijai.⁴²

Tiesības ierakstīt tiesu sēdes

Filmēt un ierakstīt skaņu var visās atklātās krimināllietu, civillietu un administratīvo lietu tiesas sēdēs. Krimināllietās vajadzīga visu lietas dalībnieku piekrišana.⁴³

Tiesības filmēt ar dronu

Dronu lietošanu regulē Ministru kabineta noteikumi.⁴⁴ Būtiskākais, lai lidojumi nekaitē cilvēku dzīvībai, veselībai, privātamam vai mantai, lidojumu drošumam un drošībai, nekaitētu videi, kā arī neapdraudētu valsts drošības intereses.

Piemērs: Īpaši jāizvērtē žurnālistu drona izmantošana lielos ugunsgrēkos, citos nelaiemes gadījumos vai dabas stihijās, kad glābēji izmanto helikopterus, jo drons apdraud viņu darbu.

- ▶ Drons nedrīkst būt tālāk par 500 metriem no tā vadītāja un ne tuvāk kā 50 metru publiska pasākuma vietai. Lai filmētu virs pasākuma, piemēram, sapulces vai mītiņa, drons nevar būt smagāks par 1.5 kg un vajadzīga rakstiska atļauja no rīkotāja. Rīkotājs drona lidojumu saskaņo

41 2016.gada 27.janvāra Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas spriedums Nr.C29776714.

42 ECT 1995.gada 26.aprīļa spriedums lietā *Prager un Obershlik* pret Austriju.

43 Kriminālprocesa likuma 485.pants.

44 2016. gada 22. novembra Ministru kabineta noteikumi Nr. 737.

ar attiecīgo pašvaldību. Ja lidos virs publiska pasākuma, dronam vajadzīgs izpletis, kas nostrādās avārijas gadījumā, kā arī gaismas un skaņas signāls.

- ▶ Svārs nevar būt lielāks par 1.5 kg.
- ▶ Ir aizliegts tuvoties noteiktām vietām: piemēram, cietumiem, armijas bāzēm, Valsts prezidenta pilij un citām noteikumos minētām ēkām.
- ▶ Neskaidrās situācijās jākonsultējas “Civilās aviācijas aģentūrā”, jo tā var administratīvi sodīt.

12. Ziņu atsaukšana un tiesiskās sekas

Pienākums atsaukt nepatiesas ziņas

- ▶ Likums medijiem liek atsaukt nepatiesas ziņas, bet atšķiras termiņi elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem un pārējiem, jo tos regulē dažādi likumi.
- ▶ Aizskartais var prasīt nepatieso ziņu atsaukumu un atbildes izplatīšanu, iesniedzot elektroniskajam medijam rakstisku iesniegumu. Var prasīt arī tikai atbildes izplatīšanu, neprasot neko atsaukt. Prasība iesniedzama 14 dienās pēc ziņu izplatīšanas un medijam tā jāizskata ne ilgāk kā 7 dienās. Ja nav pierādījumu, nepatiesās ziņas jāatsauc ne vēlāk kā piektajā dienā pēc medija lēmuma, tajā pašā vietā un laikā, kad tās izplatītas (ja nav iespējams, tad līdzvērtīgā).
- ▶ Ja medijs nepiekrīt, 7 dienās pēc iesnieguma saņemšanas to paziņo iesniedzējam un viņš var turpināt strīdu civiltiesiski tiesā.
- ▶ Tādi paši termiņi attiecas uz personas atbildes izplatīšanu, kura var būt gan personas iesūtīta teksta nolasišana, gan intervija. Īsākais atbildes laiks: 90 sekundes.⁴⁵
- ▶ Pārējiem medijiem pretenzijas var izteikt sešus mēnešus pēc ziņu publikācijas, iesniedzot protestu redaktoram. Iesniegums jāizskata 7 dienās pēc saņemšanas, bet atvainošanās jāpublicē tajā pašā vietā un šriftā kā aizskārums.⁴⁶

Piemērs: *Žurnāliste publicēja aizskarošus, bet nepārbaudītus apgalvojumus. ECT norādīja, ka tiesības uz izpausmes brīvību saistāmas ar pienākumiem un atbildību. Publicējot neslavu ceļošus un nepamatotus apgalvojumus, žurnāliste nav pildījusi savu profesionālo pienākumu. Tiesa žurnālistei kā sodu piemēroja 800 eiro kaitējuma atlīdzībai un lēmumu par ziņu atsaukšanu.*⁴⁷

Piemērs: *ECT Eiropas Cilvēktiesību tiesa nelika žurnāla izdevējam atsaukt rakstu, kas bija asa kritika par politiku homofobiskajiem izteikumiem, atzīstot, ka politiku kritikas robežas ir plašākas. Īpaši, ja izteikas vai viedoklis bijis provokatīvs.*⁴⁸

Piemērs: *Augstākā tiesa atcēla spriedumu, ka bijušajam tieslietu ministram jāatsauc ministrijas interneta vietnē publicēts paziņojums, jo nevar prasīt atsaukt uzskatus.*⁴⁹

⁴⁵ Visas prasības atrodamas Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 50. - 52.pantā.

⁴⁶ Visas prasības atrodamas “Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” 21.pantā.

⁴⁷ ECT spriedums lietā Harlanova v. Latvia.

⁴⁸ ECT spriedums lietā Mladina d.d. Ljubljana v. Slovenia.

⁴⁹ 2017.gada 21. Februāra Augstākās tiesas paziņojums presei.

13. Starptautiskais konteksts

Globalizācijas mainītā mediju telpa un sociālie tīkli, kas žurnālistikas likuma “vispirms pārbaudi, tad publicē” vietā darbojas pēc principa “publicē un tad labosi”, ir radījusi vairākas jaunas žurnālistikas dilemmas, kas prasa izsvērtus un individuālus risinājumus.

1. Tiešsaistes medijiem vairs nav finiša līnijas jeb numura/raidījuma nodošanas laika, līdz ar to 24 stundu ziņu cikla konkurence dzen žurnālistus uz profesijas pamatlikumu pārkāpumiem, tādiem kā vismaz divi avoti vienam faktam un pienācīga to pārbaude.
2. Sociālie mediji ētiskos standartus nerespektē, līdz ar to tur nonāk gan cilvēku personīgie dati, gan cita informācija, ko tradicionālie mediji nublicētu, jo tā ir neapstiprināta.
3. Dati kļūst par jauno zeltu – mediji kļūst atkarīgi no tehnoloģiju kompānijām, kas kontrolē datu plūsmu un kam ir milzu potenciāls ietekmēt saturu.

Tiesības tikt “aizmirstam”

Ja agrāk cilvēka jaunības grēki labākajā gadījumā varēja tikt atrasti avīžu arhīvos, patērējot milzu laiku un resursus to pārrakšanai, tagad ziņu agregatori un sociālie mediji glabā informāciju, kas, jauniešiem pieaugot, piemēram, var traucēt atrast darbu. Medijiem nevajadzētu radīt iespēju dzēst agrākus rakstus vai labot faktus, ja tie ir patiesi, bet katru gadījumu pirms publicēšanas vajadzētu izvērtēt.

Bēgļi un migranti

- ▶ Situācijas atspoguļojumam vienmēr vajadzētu ņemt vērā vismaz divus skatu punktus. Daudzi no materiāliem fokusējas uz skaitļiem un statistiku, jo tie skar Eiropas iedzīvotājus un tos nevar ignorēt. Taču bēgļi ir cilvēki, personības. Cilvēktiesības un starptautiskie dokumenti prasa cieņu pret cilvēku, un katram no viņiem ir savi iemesli un stāsts.
- ▶ Ētiskās žurnālistikas tīkls (EJN) ir izveidojis piecu punktu ietvaru, kuriem sekot bēgļu krīzes atspoguļošanā:
 1. Esi akurāts, bezkaislīgs un balsti materiālus faktos;
 2. Izpēti likumu un lieto pareizās definīcijas migrantiem, bēgļiem, patvēruma meklētājiem.
 3. Izrādi cilvēcību, bet piebremzē emocijas un izvairies no viktimizācijas;
 4. Gatavojot materiālus, ņem vērā gan sabiedrības, gan bēgļu intereses;
 5. Neļaujies naida runai, piesardzīgi izturoties pret apzīmējumiem “plūdi”, “viļņi”, “straumes”.

Karš un konfliktu zonas

- ▶ Patiesību sauc par kara pirmo upuri. Šajā situācijā faktos un pierādījumos balstīts notikumu atspoguļojums ir ne tikai grūts, bet reti eksistē. Žurnālista pienākums ir pārliecināties, ka ziņojumi ir akurāti, kā arī ietver vairākus avotus un notikušā perspektīvas. Starptautiskās žurnālistu federācijas (IFIJ) rīcības kodekss saka: “Žurnālistam vajadzētu ziņot tikai tos

faktus, kuru izcelsme viņam ir zināma. Žurnālistam nevajadzētu slāpēt būtisku informāciju vai viltot dokumentus.”

- ▶ Kara zona rada pastiprinātu emocionalitāti, bet to reportāžās vajadzētu iegrožot, cenšoties palikt neitrālam. Ceļošana kopā ar armiju bieži ir vienīgais veids, kā piekļūt karadarbības zonai, bet tas reportāžās vienmēr jāuzsver. Žurnālistam ir jābūt jābūt gan par savu fizisko, gan psiholoģisko drošību.

Naida runa

To ir neiespējami precīzi definēt, tādēļ noteikšanā jālieto citas metodes. EJN piecu punktu metode mēģina to darīt pēc šādiem kritērijiem:

1. Runātāja statuss un amats. Pārlicinieties, ka viņa citēšanai ir ietekme un jēga, nevis jūs vienkārši turat mikrofonu dažādībai.
2. Pārlicinieties par runas izplatību. Vai viņš vienkārši atkārto ko populāru?
3. Pārlicinieties par runas mērķiem. Pārdomājiet ētikas standartus, ja runas mērķis ir uzbrukt cilvēktiesībām.
4. Pārlicinieties par runas kontekstu un formu. Uzskati un to izplatīšana nav noziegums, bet esiet sevišķi rūpīgs, ja tie vedina uz kriminālnoziegumu vai propagandē naidu un vardarbību.
5. Padomājiet par ekonomisko, sociālo un politisko klimatu. Var gadīties, ka vienīgais runas saturs iemesls ir vēlēšanu kampaņa.

Terorisms un katastrofas

Ātri mainīgi notikumi rada riskus precīzai un faktos balstītai žurnālistikai. Ziņu straume ilgst stundām, konkurence un pienākums informēt par notiekošo rada potenciālu ētikas standartu pārkāpšanai.

- ▶ Ziņu redaktoriem vajadzētu pārlicināties, ka šādus notikumus atspoguļo tikai pieredzējuši žurnālisti, bet viņiem: par spēju atšķirt žurnālista un palīga lomu.
- ▶ Tāpat jāizrāda pienācīga cieņa upuriem, sabalansējot to ar vēlēšanos izstāstīt stāstu.
- ▶ Vienmēr atceraties par starptautiskajām konvencijām un normām (piemēram, aizliegumu gūstekņus izrādīt medijos), ko varas iestādes un citi pilsoņi ekstremālos apstākļos ne vienmēr vēlas respektēt.

Pielikumi

Latvijas Žurnālistu asociācijas (LŽA) ētikas kodekss

Aktuālā redakcija, spēkā no 2014.gada 14.marta

1. Vispārīgie principi

- 1.1. Vārda un preses brīvība ir būtisks demokrātijas priekšnosacījums. Brīva un neatkarīga prese, radio, televīzija, interneta mediji ir cilvēktiesību ievērošanas un sabiedrības demokrātiskās attīstības garantanti.
- 1.2. Žurnālistu pienākums ir aizstāvēt vārda un preses brīvību. Žurnālisti nepakļaujas nekādai ietekmei, kas ierobežo brīvu informācijas plūsmu vai traucē atklātas debates par jebkuru sabiedrībai nozīmīgu jautājumu.
- 1.3. Žurnālistu pienākums ir gādāt, lai sabiedrība saņem pilnu informāciju par procesiem un notikumiem. Žurnālisti ir par daudzpusīgu viedokļu apmaiņu, analītisku un kritisku nostāju pret politisko, ekonomisko un tiesu varu, aizstāvot sabiedrības un indivīda tiesības.

2. Žurnālista uzdevumi

- 2.1. Žurnālista galvenais uzdevums ir sniegt sabiedrībai patiesu un pārbaudītu informāciju.
- 2.2. Faktu izklāstam žurnālista veidotajā saturā jābūt objektīvam, skaidram, bez falsifikācijas vai maldināšanas.
- 2.3. Žurnālists gādā par viedokļu daudzveidību, pat ja šie viedokļi šķiet pašam nepieņemami.
- 2.4. Ziņas, fotogrāfijas, video un audio ierakstus, un dokumentus žurnālisti vāc un izmanto tikai savu profesionālo pienākumu pildīšanai.
- 2.5. Žurnālisti negatavo reklāmas un nesniedz sabiedrisko attiecību pakalpojumus.
- 2.6. Žurnālisti nodala ziņas un analīzi no komentāriem un viedokļiem.
- 2.7. Žurnālistam ir jāatturas no cilvēka etniskās izcelsmes, tautības, profesijas, politiskās pārliecības, reliģisko uzskatu vai seksuālās orientācijas pieminēšanas, ja šīm detaļām nav nozīmes attiecīgajā kontekstā, it sevišķi, ja šādu faktu pieminēšana var šķīst aizskaroša.

3. Žurnālista attiecības ar informācijas avotiem

- 3.1. Žurnālistam nav tiesību atklāt informācijas avotu bez tā piekrišanas.
- 3.2. Žurnālista pienākums ir pārbaudīt avotu sniegto informāciju.
- 3.3. Žurnālistam jāievēro bērnu tiesības, izmantojot viņus kā informācijas avotus.
- 3.4. Nedrīkst identificēt dzimumnoziegumu upurus.
- 3.5. Žurnālistam jāizvairās izmantot anonīmus avotus publicētajos materiālos. Atsaucoties uz

anonīmu avotu, žurnālists uzņemas atbildību par informācijas patiesumu un iespēju robežās paskaidro anonimitātes iemeslu.

- 3.6. Saskaņā ar informācijas avotiem žurnālista pienākums ir sevi identificēt. Izņēmumi pieļaujami, ja sabiedrībai svarīga informācija nav iegūstama citā veidā vai tiek veikti žurnālistiski eksperimenti.

4. Žurnālistu darba neatkarība

- 4.1. Žurnālisti nevar būt politisko partiju amatpersonas. Ja žurnālists kandidē vēlēšanās, viņš aptur profesionālo darbību.
- 4.2. Žurnālisti neiesaistās organizācijās, kas var traucēt profesionālo pienākumu veikšanai.
- 4.3. Žurnālisti nepieņem dāvanas, pakalpojumus vai citus labumus atlīdzībā par mediju satura veidošanu no personām, kas nav viņu darba devējs.
- 4.4. Žurnālistam ir jāatsakās no tāda materiāla veidošanas, kas rada interešu konfliktu attiecībā ar indivīdiem, politiskām, ekonomiskām un citām interešu grupām.

5. Žurnālistu savstarpējās attiecības

- 5.1. Domstarpību gadījumus žurnālisti risina profesionāli godīgā diskusijā.
- 5.2. Žurnālisti atbalsta cits citu, ja politiskās vai ekonomiskās varas pārstāvji cenšas ietekmēt redakciju darbu.
- 5.3. Žurnālisti ciena viens otra darbu, nepieļauj plaģiātu un vienmēr norāda, ja tiek citēts cita medija saturs.

6. Ētikas kodeksa uzraudzības mehānisms

- 6.1. Iestājoties Latvijas Žurnālistu asociācijā, žurnālists paraksta LŽA Ētikas kodeksu, tādējādi apliecinot, ka ievēros šos noteikumus.
- 6.2. LŽA Ētikas kodekss nav juridiski saistošs, tas ir pašu profesionāļu brīvprātīgi pieņemts ētikās uzvedības normu apkopojums.
- 6.3. Ētikas kodeksa pārkāpumus izskata LŽA ētikas komisija.

Starptautiskās Žurnālistu federācijas (International Federation of Journalists) principu kodekss

Pieņemts 1954.gadā, papildināts 1986.gadā.

This international Declaration is proclaimed as a standard of professional conduct for journalists engaged in gathering, transmitting, disseminating and commenting on news and information in describing events.

1. Respect for truth and for the right of the public to truth is the first duty of the journalist
2. In pursuance of this duty, the journalist shall at all times defend the principles of freedom in the honest collection and publication of news, and of the right of fair comment and criticism
3. The journalist shall report only in accordance with facts of which he/she knows the origin. The journalist shall not suppress essential information or falsify documents.

4. The journalist shall use only fair methods to obtain news, photographs and documents.
5. The journalist shall do the utmost to rectify any published information which is found to be harmfully inaccurate.
6. The journalist shall observe professional secrecy regarding the source of information obtained in confidence.
7. The journalist shall be aware of the danger of discrimination being furthered by the media, and shall do the utmost to avoid facilitating such discrimination based on, among other things, race, sex, sexual orientation, language, religion, political or other opinions, and national or social origins.
8. The journalist shall regard as grave professional offences the following:
 - plagiarism;
 - malicious misrepresentation;
 - calumny, slander, libel, unfounded accusations;
 - acceptance of a bribe in any form in consideration of either publication or suppression.
9. Journalists worthy of the name shall deem it their duty to observe faithfully the principles stated above. Within the general law of each country the journalist shall recognize in professional matters the jurisdiction of colleagues only, to the exclusion of every kind of interference by governments or others.

ISBN 978-9984-822-23-5 (drukātā versija)
ISBN 978-9984-822-24-2 (elektroniskā versija)

